

תורת הקורא

הערות ודיוקים, הלכות ומנהגים, פרפראות וחידושים, דיונים ובירורים, הקשורים בקריאת פרשת השבוע והמסתעף

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות לצורך המשך פיתוח הגליונות, יתקבלו בברכה במערכת. כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל. מייל: tameytor@gmail.com פקס: 153775150494

גליון מס' 82

פרשת ויחי

ה"א תשע"ה

גליון זה יו"ל ע"י מערכת טעמי תורה.

תודה לכל העוזרים והמסייעים שגליון זה יראה אור. © כל הזכויות שמורות, ניתן לצלם ולהדפיס כמות שהוא ללא שינוי.

הלכה ומנהג

נוהגים כשמסיימים אחד מחמשה חומשי תורה, שהציבור עומד על רגליו בקריאת פסוק אחרון, ובעל הקריאה מסיים את המילים האחרונות בקול רם ובניגון, והציבור אומרים "חזק חזק ונתחזק" בקו"ר ובניגון, ואח"כ חוזר הקורא ואומר כן. ובפשטות אין לעולה לתורה לומר זאת^א. וכל זה רק בעליית האחרון, אך במפטיר קוראים כרגיל, ואין אומרים חזק^ב.

❖ ❖ ❖

מ"ז כ"ח: וימאץ - המ"ם בשווא נח, ויש להזהר שלא להבליע את האל"ף שאחריה ולקרוא ומת. וכן בכל מקום בו מנוקד שווא נח לפני אות גרונית, יש להזהר שלא תבלע אות הגרונית^א. ולהלן רשימת המילים בפרשה שיש להזהר בהן בזה: ויחי. נראה. לקהל. לזרעה. פראובן. ושמעון. לראות. הראה. זרעה. התהלכו. המלאך. וזרעו. ושמעו. בקהלם. גבעת. שבועים. פרעה. שבועת. וישאו. במערת. ויפאו.

מ"ז ל': אנכי אעשה כדברך - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחה ולהטעים אנכי אעשה כדברך.

מ"ח א': עמו - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אמו באל"ף.

מ"ח ג': ויברך - הטעם מלעיל בבי"ת, והרי"ש בסגול. וכן הוא להלן.

מ"ח ד': הנני - יש אומרים שהנו"ן הראשונה בשווא נע, ויש אומרים שהיא בשווא נח^א.

מ"ח ה': ועמך - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא נאמך באל"ף.

מ"ח ו': ומולדתך, הולדת - הדלי"ת בשווא נח, ולא בשווא נע^א, למרות הקושי. ויש להזהר שלא להבליעה בתי"ו שישמע כאילו

^א ואם בעל הקריאה עלה אחרון, לא יחזור אחר הקהל.

^ב כתבנו כאן בקצרה את המנהג המקובל, ללא המקורות. אי"ה בעתיד יבואר בארוכה ענין זה, מקורו, מנהגיו, אופן אמירתו, ונוסחו המדויק.

^ג מחמת קלות האות הגרונית במבטא, כאשר יש לפנייה אות המנוקדת בשווא נח, יש נטיה חזקה להשמיט את האות הגרונית מהמבטא, ולנקד את האות שלפניה בניקוד שלה במקום בשווא נח, כגון מלך במקום מלאך, שמון במקום שמעון, וינג במקום וינהג. וזה מצוי פעמים רבות בכל פרשה, וצריך זהירות רבה מאד על מנת שלא להיכשל בזה.

וכבר הזהיר על זה ביסוד ושורש העבודה (שער שלישי פרק שני), והאריך שם להראות לעין כל את גודל קלקולי התיבות וחסרון האותיות במי שאינו נוהר לקרוא כראוי. וציין לדבריו בבאור הלכה (סימן ס"א, ד"ה ידגיש).

^ד משום כלל הדומות. וענין זה מבואר בגליון פרשת וארא הערה י"א.

קרא ומולדתך, הולדת. ואם אינו יכול לקרוא בשווא נח בלי להבליע את הדלי"ת, עדיף לקרואה בשווא נע מאשר להבליעה.

מ"ח ז': מטה - הטעם מלעיל במ"ם, והוא לשון עבר. והקורא מטה מלרע משנה משמעות ללשון הווה^א.

לקחם - יש להקפיד על הגייה נכונה של החי"ת, שלא ישמע שקורא לקם בכ"ף.

מ"ח ט': אשריגמלי אלהים - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים אשריגמן ליי"א-לקים.

ואברכם - הרי"ש בשווא נע, ואע"פ שיש ספרים המנקדים ואברכם בחטף פתח, אין להגותו כפתח, אלא כשווא נע פשוט^א. וכן הוא ברי"ש שלהלן פסוק כ': ויברכם. וברי"ש שלהלן מ"ט כ"ג: ויברכהו. וברי"ש שלהלן מ"ט כ"ה: ויברכם.

מ"ח י"ג: מימין - היו"ד לא נשמעת, ונקרא ממין. ואין לקרוא מימין היו"ד בשווא.

משמאל - השי"ן בדגש, והשווא נע.

מ"ח ט"ו: התהלכו - הלמ"ד בדגש, והשווא נע.

הרעה - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא הלאה באל"ף. וכן הוא להלן.

מ"ח י"ז: נברע - הטעם מלעיל ביו"ד.

וינתקם - יש להקפיד על הגייה נכונה של התי"ו, שלא ישמע שקורא וינסקם בסמ"ך^א.

^א ולא יתכן כלל שיבוא כאן שווא נע, שהרי אין שווא נע בא לפני דגש. וכל הטעם שהתי"ו דגושה, משום שלפניה שווא נח.

^ב הגיית הדלי"ת הרפה דומה להגיית האות זי"ן, ואין כל קושי להגותה בשווא נח לפני האות תי"ו, אך כיון שאצל האשכנזים והספרדים נשתכחה הגיית הדלי"ת הרפה, והוגים אותה בדגש קל, נוצר קושי להגותה לפני האות תי"ו. וראה מש"כ בזה בשו"ת פאת שדך ח"ב סו"ס כ"ד.

^ג וכמו שכתב רשב"ם לעיל (ל' א'): מטה. טעמו למטה שהוא פועל להבא, אבל מטה ע"ל קסל (מ"ח ז') טעמו למעלה שהוא לשעבר.

^ד כמבואר בארוכה במאמר החטפים שחטף פתח זה הוא ניקוד מושאל הבא לסמן על שווא נע, ואינו חטף פתח ממש.

^ה שהגיית התי"ו הרפה דומה להגיית הסמ"ך, ואם יקראנה ממש כסמ"ך, שינה משמעות. ומי שאינו יודע להגות את התי"ו כהוגן, אלא רק כסמ"ך, היה מקום לומר שעדיף שיקראנה בדגש קל, מאשר שיקראנה כסמ"ך ותשתנה המשמעות. אך בשו"ת פאת שדך (ח"א סימן כ"ד) אין דעתו נוחה מזה, וכתב שאין לחדש שיבושים כנגד משפטי לשון הקודש, כי השיבושים הישנים שאנחנו אנוסים במבטאם אין להקפיד עליהם כל כך, ויש לדמותם למה שאמרו ודלוגו עלי אהבה (כמובא בתוס' בע"ב כ"ב ע"ב ד"ה רגלא בשם המדרש), וכשם שחס הקב"ה על השיבוש של עם הארץ שאין בו דעת ללמוד, כך חס על השיבוש שהורגלו בו הדורות וקשה לנו לעוקרו.

והוסיף, שמי שלבו חרד ואינו רוצה לסמוך על המנהג שהורגלו בו, מוטב שילך אל בני תימן וירגיל לשונו בקריאת תי"ו רפה כהוגן, אך לא יחדש שיבושים לקרוא בתי"ו דגושה.

מעל ראשי-אפרים - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים מעל-ראש אפרים.

מ"ח י"ט: **וְנָרְעוּ יְהִנֵּה מְלֵאֵי-הַגּוֹיִם** - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים וְנָרְעוּ יְהִנֵּה מְלֵאֵי הַגּוֹיִם.

מ"ח כ': **וְיִשְׁמְךָ** - המ"ם בשווא נע.

מ"ח כ"ב: **שָׁכַם אֶחָד** - בפתח בפתח, ואין לקרוא אֶחָד בסגול קמץ.

מ"ט ג': **בְּכָרִי אֶתָּה** - הטעם מלעיל בכ"ף*, ומלעיל באל"ף.

עז - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אָז באל"ף. וכן הוא להלן.

מ"ט ו': **עֲקָרֵי-שׁוֹר** - הקו"ף בדגש, והשווא נע.

וּבְרָצָנָם עֲקָרֵי-שׁוֹר: אָרוּר אָפֶם - פסוק זה הוא מן המקראות שאין להם הכרע¹². וע"כ יש מי שכתב שאע"פ שאין לקרוא לשנות מניגון הטעמים, מ"מ לא יעשה עצמו מכריע, ולא יעשה הפסק בתיבת עֲקָרֵי שׁוֹר, אלא יקרא תיבה זו עם התיבה שלפניה ושלחריה בתיכפה אחת, והקב"ה יודע הכרעות¹³. אך לא נהגו כן, אלא נהגו להפסיק כהטעמים¹⁴.

מ"ט ט': **מִטָּרֶף בְּנֵי עֲלִית** - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים מִטָּרֶף בְּנֵי עֲלִית.

פֶּאֶרְיָה וּכְלָבִיא מִי קִימָנוּ - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתיבת וּכְלָבִיא, שהוא ניגון מפסיק יותר מהתביר¹⁵ שבתיבת פֶּאֶרְיָה, שאם לא יפסיק כראוי ישמע שתיבות מִי קִימָנוּ קאי רק על כלביא, בעוד שקאי גם על כאריה וגם על כלביא.

הכלל הוא ששווא אחר תנועה גדולה הוא שווא נע, ואחר תנועה קטנה הוא שווא נח. וחזיקו מלא שיש יו"ד אחריו היא תנועה גדולה, וללא יו"ד אחריו היא תנועה קטנה. וכאן, אע"פ שלא כתוב יו"ד אחרי החזיק, היא נחשבת כתנועה גדולה, כיון שהיה ראוי להיכתב יְשִׁימָךְ ביו"ד אחרי החזיק, אלא שבכתיב התורה נכתב כאן חסר ללא יו"ד, ולכן השווא שאחרי החזיק הוא נע, ככל שווא הבא לאחר תנועה גדולה, ומשום כך הונח המתג לפני השווא להורות שיש להניע את השווא כיון שנחסרה כאן אות (וכמו שכתב מנחת שי בבראשית ל"א ל"ט על תיבת גִּבְרָתִי, ובשמות כ"ו ד' על תיבת גִּלְגָּלֶת, ובמאמר המאריך סוף תירוץ חקירה ב'. והדברים מיוסדים על דברי רד"ק במכלול דף צ"ח ע"א וקל"ח ע"א שכתב שגם כאשר התנועה גדולה נכתבת בכתיב חסר, צריך לקרוא בתנועה גדולה. והביאו מנחת שי בשמואל א' ז' ז').

¹² משום נסוג אחר. וענין זה מבואר בגליון פרשת שמות הערה ט"ז.

¹³ ביומא נ"ב איתא: איסי בן יהודה אומר חמש מקראות בתורה אין להן הכרע, שאת, משוקדים, מחר, ארוּר, וקם. ו"ארוּר" הוא פסוק זה. והיינו, שאין הכרע האם הפיסוק הוא: וּבְרָצָנָם עֲקָרֵי שׁוֹר, אָרוּר אָפֶם כִּי עֻז. ופירושו נרצו לעקור את יוסף שנקרא שור כדכתיב (דברים ל"ג י"ז) בְּכֹר שׁוֹרֻוּ קָדָר לוֹ. וארוּר אָפֶם וגו' הוא ענין חדש. או שהפיסוק הוא: וּבְרָצָנָם עֲקָרֵי שׁוֹר אָרוּר, אָפֶם כִּי עֻז וְעִבְרָתָם כִּי קִשְׁתָּה אֶסְלָקָם בְּיַעֲקֹב וְאָפִיצָם בְּיִשְׂרָאֵל. ופירושו שברצונם עקרו שור של שכס שהוא מארוּר כנען, ואָפֶם כִּי עֻז וגו' הוא ענין חדש, והיינו שמשום שאפם עז לכן אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל.

¹⁴ כ"כ בשערי אפרים (שער ג' סעיף ט"ו, ובפתחי שערים סקי"ג).

¹⁵ כן כתב הגר"ש דבליצקי באם למקרא (בראשית ל"ד ז'), שלא נהגו כן כי סמכו בזה על הריטב"א ביומא (דף נ"ב) שס"ל שהספק הוא לולא היו לנו טעמים, אך אחר הטעמים נתברר ספיקו ע"י פיסוק הטעמים.

ובאמת דברי השערי אפרים בזה צריכים באור, שהלא פיסוק הטעמים נקבע ע"י הניגון בלבד, ולא ע"י הפסקת הקריאה, וזו מטרת הטעמים, להפסיק הענין ע"י הניגון ללא צורך בשהייה, וא"כ, אף אם לא נתברר ספיקו, כיצד יועיל בזה שלא ישהה לענין שלא יכריע, והלא הפיסוק נקבע ע"י הניגון ולא ע"י השהייה בפועל.

¹⁶ בניגון הטעמים המקובל יש נטיה להטעים את התביר בניגון מפסיק יותר מהטפחא, אך באמת הטעם טפחא הוא מפסיק יותר מהתביר, ויש להקפיד על הניגון המתאים בכל מקום של צירוף הטעמים תביר וטפחא, כי בהרבה מקומות זה משנה ומשבש את פירוש הענין.

מ"ט י': **מִיְהוָה** - היו"ד לא נשמעת, ונקרא מהוּדָה. ואין לקרוא מִיְהוּדָה היו"ד בשווא.

יָקָתָה - הקו"ף בדגש, והשווא נע.

מ"ט י"ג: **יָמִים** - היו"ד בפתח, והמ"ם בדגש. והוא לשון רבים של יָם. והקורא יָמִים בקמץ ורפה¹⁷ משנה משמעות ללשון רבים של יום.

מ"ט י"ד: **וְיִשְׁשָׁכָר** - השי"ן השניה אינה נקראת, ונקרא יִשְׁשָׁכָר¹⁸.

מ"ט י"ז: **עֲקָבִי-טוֹס** - הקו"ף בדגש, והשווא נע.

מ"ט כ"ב: **עֵינִי** - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אֵינִי באל"ף.

מ"ט כ"ה: **וַיַּעֲזָרְךָ** - העי"ן בשווא נח, והזי"ן בשווא נע. ואין להבליע את העי"ן ולקרוּא וַיַּעֲזָרְךָ, או לקרוּא וַיַּעֲזָרְךָ בפתח העי"ן.

מ"ט כ"ז: **יִטְרֶף** - הרי"ש בקמץ גדול, ולא בקמץ קטן¹⁹.

מ"ט ל"ב: **מֵאֵת** - יש להזהר שלא להבליע את האל"ף וישמע שקרא מֵת.

מ"ט ל"ג: **וַיֹּאכְלֶם** - הטעם מלעיל באל"ף, והסמ"ך בסגול. ואין לקרוא וַיֹּאכְלֶם מלרע ובצירי²⁰.

נ' ב': **וַיַּחַנְטוּ** - החי"ת בפתח. ואין לקרוא וַיַּחַנְטוּ החי"ת בשווא נח.

נ' ד': **בְּעֵינֵיכֶם** - הנו"ן בצירי, והוא לשון רבים. ויש להזהר שלא ישמע שקורא בְּעֵינֵכֶם הנו"ן בשווא נע, שהוא שינוי משמעות ללשון יחיד.

¹⁷ לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא ידגישו את האות, אע"פ שעשו שלא כדון, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת גם ללא הדגש ע"י הפתח. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבידול בין המשמעות הוא ע"י דגשות ורפיון האות, אם לא ידגישו יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

¹⁸ ע"פ כל המקורות מכל המדקדים ראשונים ואחרונים (בן-אשר, אבן-עזרא, רד"ק, רמ"ק, מאירי, ועוד רבים), יש לקרוא תיבה זו בשי"ן אחת בלבד, והמנהגים השונים הנהוגים במקצת קהילות לקרוא בשתי שיני"ן, אין להם מקור קדום כלל, אלא התחילו להתפשט לפני כשלוש מאות שנה מאחד שחידש לקרוא בשתי שיני"ן (נחלת יעקב), וכבר דחו גדולי המדקדים האחרונים את דבריו מכל וכל (המכתב מאליהו על האור תורה, המדקדק רו"ה, ר' שלמה דובנא, רוו"ה, ועוד).

¹⁹ יש נטיה לקרוא את הרי"ש בקמץ קטן, משום שדרך חולם להפוך לקמץ קטן (כגון: פֶּתַל - פֶּתִילֵם), וכיון שמצוי שתיבה זו מנוקדת בחולם (ככתב-הילים ז' ג': קָן יִטְרֶף פֶּאֶרְיָה נִפְשִׁי), נראה שהקמץ כאן הוא קמץ קטן.

אך באמת לא יתכן שהרי"ש מנוקדת בקמץ קטן, שהלא כתבו המדקדים (רד"ק מיכה ב' י"ב וטהילים פ"ו ב', ועוד מדקדים) שבקמץ קטן לא יבוא מתג או טעם, ומכיון שההטעמה כאן ברי"ש, לא יתכן שהוא קמץ קטן. ועוד, שדרך חולם הופך לקמץ קטן כאשר המילה סמוכה ומוקפת למילה שאחריה, וכאן היא בהפסק ענין.

וכתב רד"ק (מכלול ט"ז ע"ב) שהטעם שמנוקד כאן יִטְרֶף בקמץ ולא יִטְרֶף בחולם, היא משום שתיבה זו היא בעלת שני משקלים, האחד יִטְרֶף בחולם הרי"ש, והשני יִטְרֶף בפתח הרי"ש, וכמו תיבת וַיִּשְׁפֹּת שמצאנו גם תִּשְׁבַּת, ומחמת הזקף, נהפך הפתח שברי"ש לקמץ גדול (הטעמים המפסיקים ביותר בפסוק, שהם סוף פסוק ואתנחתא, גורמים לשינוי ניקוד האות המוטעמת משום ההפסק, וכגון במקום שָׁמַיִם, באתנחתא וסו"פ מנוקד שָׁמַיִם. אָרֶץ-אֶרֶץ. מַצְרַיִם-מַצְרַיִם. לִילָה-לִילָה. ויש מקומות רבים בהם הפתח משתנה לקמץ גם בטעמים מפסיקים נוספים, כדרך שנוהג באתנחתא וסו"פ, כגון: אֶשֶׁר יִמְצָא אֹתוֹ יְהִי־לִי עֶבֶד (בראשית מ"ד י'), הָאֵל יְהִי־לִי עֶבֶד (שם י"ז), וְעֲשֵׂה לָקֶם מִקְנֵי-יָד (שמות כ"ח מ"ב), ועוד, שבהם הזקף גורם לפתח להפוך לקמץ).

ויש הטוענים שתיבת יִטְרֶף המנוקדת כאן בקמץ אינה משקל אָפֶעֱל ונקמץ הרי"ש משום הזקף, כדברי רד"ק, אלא היא משקל אָפֶעֱל, ואין שני משקלים לתיבת יִטְרֶף, אלא שכן מנוקדת הרי"ש בקמץ גדול ולא בחולם משום שיש תיבות בהן חולם משתנה לקמץ גדול בהפסק, וכמו בתיבת קטן המנוקדת קטן בחולם, ובהפסק משתנה החולם לקמץ גדול ומנוקד קטן.

²⁰ לעולם באסיפה שפירושה מיתה, הטעם מלעיל והסמ"ך בסגול, ובאסיפה מלשון איסוף, הטעם מלרע והסמ"ך בצירי (כגון: וַיֹּאכְלֶם מִלֶּשֶׁת אֱלֹהֵי-הַמִּתְנַהֵּג, במדבר י"א ל'). ויתכן שאם קורא מלרע במקום מלעיל, או להיפך, משנה משמעות.

חילופי נוסחאות

מ"ז ל': אַעֲשֶׂה / (אֲעֲשֶׂה)

הענין בחטף סגול – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ו ט"ח, ס"ה ס"ז ס"ח ס"ט ס"י, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: קסוטו, ברויאר.

הענין בשווא נח – בכתבי היד: ס"א ס"ג ס"ד ס"ו ס"י ס"א ס"ב ס"ד ס"ה ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"י, ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, ראו"ה, לטריס, גינצבורג, קורן. ~ וכן כתבו אור תורה ומנחת שי.

מ"ח ט': וַאֲבָרְכֶם / (וְאָבָרְכֶם)

הכ"ף בצירי – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"י, ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס, קורן, ברויאר. ~ וכן כתבו אור תורה ומנחת שי.

הכ"ף בסגול – בכתבי היד: ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח, א"ג א"ו א"ז א"ח. ~ ובדפוסים: מק"ג, ראו"ה, גינצבורג, קסוטו. ~ וכן הוא בעין הקורא.

מ"ח י"ט: יִהְיֶה-לָעַם / (יִהְיֶה-לָעַם)

הלמ"ד דגושה – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ח, ס"ה א"ד א"ה א"ח א"י. ~ ובדפוסים: ראו"ה, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן נמסר

¹⁶ לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא יקפידו על ההגייה הנכונה, אע"פ שעשו שלא כדון, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת ע"י הפתח. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י הגיית העי"ן, אם לא יקפידו על ההגייה הנכונה, יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

¹⁷ ובמסורה שם נמסר: ב' בשווא לבדו העי"ן, וכן בהללי. דהיינו שבב' מקומות במקרא העי"ן תיבת אַעֲשֶׂה מנוקדת בשווא לבד, בשונה משאר המקומות שמנוקדת בחטף סגול, וכן הוא בספר הללי הקדמון. ואכן באור תורה כתב גם כאן וגם בשמות ג' כ' שהעי"ן בשווא לבד, וכנראה הם שני המקומות שנמסרו כאן במסורה. אמנם בכתבי יד אלו המוסרים כן, בשמות ג' כ' מנוקדת אַעֲשֶׂה בחטף סגול.

¹⁸ וכתב ראו"ה שעדות אור תורה ומנחת שי שבספרי ספרד העי"ן בשווא לבד, היא תמוהה, שהלא בכל המקרא מנוקדת אַעֲשֶׂה בחטף סגול, ואם כאן הוא בשווא לבד היה על המדקדקים הקדמונים להזכיר זרות זו, וגם בעין הקורא לא ציין מאומה, ואין זה מדרכו לשתוק במקום מחלוקת. לכן כתב שליבו מהסס בו, ובפרט שבכל הדפוסים הקדמונים זולת מק"ג העי"ן בחטף סגול, וכן מצא בכמה כתבי יד. וסיים שאע"פ כן לא רצה לצאת מעקבות בעל אור תורה ומנחת שי מפני המחלוקת, ולכן ניקד בשווא לבד.

¹⁹ ובגליון ציין שכן הוא במוגה ובהללי בשווא העי"ן, ובספרים אחרים מנוקדת אַעֲשֶׂה העי"ן בחטף סגול.

²⁰ ואע"פ שבדיבור המתחיל ניקד מנחת שי את העי"ן בחטף סגול, כיון שמלשון דבריו משמע שנוטה לנוסח השווא, נראה שניקוד החטף בדיבור המתחיל זו טעות.

²¹ בדפוסים הישנים של תנ"ך קורן, ניקדו בסגול כדעת ראו"ה. בדפוסים החדשים יותר שינו בכמה מקומות מנוסח ראו"ה, וגם כאן שינו לצירי.

²² וכתב ראו"ה, שמוכח שהוא בסגול מהמסורה האומרת י"ב פתחין באתנה בספר בראשית (היינו שאע"פ שהכלל הוא שבאתנתא ישתנה הפתח לקמן, והסגול (הנקרא פתח קטן) לצירי, המסורה מונה י"ב פעמים בספר בראשית היוצאים מן הכלל, שנשארו בפתח או בסגול למרות האתנתא), וזה אחד מהם (והובאה מסורה זו בספר טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם, ובדרכי הניקוד והנגינות לר' משה הנקדן).

אך יש להעיר שברשימה זו יש דוגמאות רבות שלא כמו הספרים שבידינו, כגון: ויצא יעקב מבאר שבע (בראשית כ"ח י'), ויקמו לצקק (שמות ל"ב ו'), בלולה בשמן וחרבה (ויקרא ז' י'), ועוד, שנוסחאות אלו נדחו ע"י אור תורה ומנחת שי, וכן בספרים המדויקים אין מנוקד כן, וראו"ה עצמו כתב (שמות ל"ב ו') שיש בזה מסורות חלוקות או שהרשימה משובשת, וא"כ גם כאן אין ראיה ממסורה זו.

²³ ובגליון ציין שבספר יריחו מנוקד ואברכם בצירי.

נ' ה': הִנֵּה אֲנִי מֵת בְּקִבְרִי - יש להקפיד להטעים היטב את הסגול המפסיק שבתיתב מֵת, שלא ישמע כאומר שימות בקברו, בעוד שפירושו שאחר שימות יקברוהו בקברו שבארץ כנען.²⁴

נ' ז': וְכָל זִמְנֵי אֲרִי-מִצְרַיִם - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים וְכָל זִמְנֵי אֲרִי-מִצְרַיִם.

נ' י"א: יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַנִּנְעִנִי - יש להקפיד על הניגון המחבר של התלישא קטנה, שלא ישמע כאומר: יוֹשֵׁב, הָאָרֶץ הַנִּנְעִנִי. אלא הכל ענין אחד: יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַנִּנְעִנִי.

נ' ט"ו: כְּלִי-הָרֶעָה - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים כְּל הָרֶעָה.

נ' י"ז: אָנָּה - האל"ף בהעמדה מועטת, והטעם מלרע בנו"ן²⁵, והנו"ן בדגש. והוא לשון בקשה. והקורא אָנָּה מלעיל ורפה משנה משמעות ללשון לאן²⁶.

נ' י"ט: הִתְנַחַת - הה"א בחטף פתח, והתי"ו רפה.

נ' כ"ד: אֲנִי מֵת - יש להקפיד להטעים היטב את האתנתא המפסיק שבתיתב מֵת, שלא ישמע כגידוף ח"ו.

נא-ל"הים - האל"ף לא נשמעת, ונקרא וְלֵהִים²⁷.

נִשְׁבַּע - יש להקפיד להשמיע את העי"ן²⁸, שאם לא ישמיעה משנה משמעות, שישמע שקרא נִשְׁבַּע בה"א מלשון שבי, שהרי הה"א אינה נשמעת²⁹.

²⁴ בספר אילת השחר עה"ת כתב: תיבת בקברי לא קאי על אנכי מת, שהרי הוא לא ימות בקברו, אלא זה קאי על ההמשך, אבל הטעמים לא משמע כך, וצ"ב. ע"כ. אך באמת הטעמים כן פירשו כן, שהלא הטעם סגול הוא מפסיק חזק מהטעם רביע.

²⁵ במנחת שי כאן כתב שדעת רד"ק (מכלול קט"פ ע"ב, שרשים שרש אן) שהטעם מלעיל, ובספר כ"י ישן כתב שהוא לעולם מלרע.

ובתהילים (קט"ז ד') האריך מנחת שי לדון על תיבה זו, והסיק דיש בזה שלוש דעות: דעה א': מלעיל (רד"ק ולוית חן). דעה ב': מלרע (ספר דקדוק ישן כ"י). דעה ג': בהעמדה קצת לא מלעיל ולא מלרע בהחלט כי כך יחייבו תרי טעמי (ערוגת הבושם). ומסיים שם המנחת שי: כללא דנקטינן דשלש דעות בדבר, והאיש החכם ומבין מדעתו יבחר לו אחד מהם כאשר יחפוץ, כי הוא יבחר ולא אני, וה' יורנו בדרך אמת. עכ"ד.

אך באמת נראה שאין כוונת רד"ק שהטעם מלעיל באל"ף בלבד, שהלא ע"פ חוקי הלשון הטעם ראוי להיות בנו", משום שתיבת אנה יסודה במילת נא והאל"ף שלפניה תיבה, ואין הטעם ראוי לבוא באות הנוספת שאינה מעיקר התיבה, וכמו שכתב מנחת שי בתהילים בשם ספר דקדוק ישן כ"י. ועוד, שבכל הספרים הטעם מופיע בנו". אלא ודאי כוונת רד"ק לומר שיש העמדה נוספת גם באל"ף, שלא ע"פ הכללים, והטעם לזה הוא משום הדגש הזר שבנו". וכבר כתב מנחת שי במאמר המאריך (תירוצי חקירה א') שרד"ק קורא מלעיל אף כאשר התיבה מלרע ויש בה מתג מלעיל. ואכן כתב המדקדק הגדול ר' שבתי סופר (הקדמה הכללית לסידור), שמה שכתב רד"ק שתיבת אנה מלעיל, כוונתו שיש העמדה גם באל"ף, ולא שהיא מלעיל ממש.

וע"פ זה כולם מסכימים לדעה אחת, וספר דקדוק ישן שכתב שהטעם מלרע, כוונתו לעיקר הטעם שאכן מוטעם מלרע, ורד"ק שכתב שהטעם מלעיל, כוונתו שיש העמדה גם באל"ף, וערוגת הבושם שכתב שהוא בהעמדה קצת לא מלעיל ולא מלרע בהחלט, כוונתו שיש העמדה באל"ף ולכן אינו מלרע בהחלט, אך עיקר הטעם בנו". ובאמת לא פליגי כלל.

²⁶ כבבראשית ל"ז ז': וְאֲנִי אֶנָּה אֲנִי-בָא (ואע"פ שאנה מלשון לאן כתובה בה"א בסופה, ואנא מלשון בקשה כתובה באל"ף, מ"מ אין חילוק בקריאה כיון שהה"א והאל"ף שבסוף התיבה אינן נשמעות).

²⁷ הכלל הוא, שבשם אדנות ואלקות, אם באה לפנייהם אחת מהאותיות מש"ה, האל"ף נשמעת, ואם באה לפנייהם אחת מהאותיות וכל"ב, אין האל"ף נשמעת, ואז יבוא במקום האל"ף מתג שמאריך מעט את תנועת הפתח או הצירי, וע"י זה נשמע כעין אל"ף (וסימנך, מ"שה מוציא וכל"ב מכנס).

²⁸ ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד: אלו צריך דקדוק וכו', ר' חנינא בשם ר' אחא אשר נשבע ה'. ע"כ.

ופירשו רוב הראשונים (רד"ק במכלול ע"ב ע"ב, המנהיג הל' תפילה סי' ל"ח, טור או"ח סי' ס"א וכו') בשו"ע שם סעיף ט"ז) דהיינו שצריך דקדוק להשמיע יפה את העי"ן, שלא תהיה נשמעת כה"א.

בספר החילופים בשם בן אשר שהלכה כמותו. \sim וכן הוא בעין הקורא.